

REFERANDUM GERÇEKLERİ

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ
REFERANDUM SÜRECİNE
İLİŞKİN İNCELEME

REFERANDUM GERÇEKLERİ

“Bu incelemenin asıl konusu 16 Nisan 2017 günü yaşananlar dâhil referandum sürecinin değerlendirilmesini yapmak ve görülenleri yalın bir dille aktarmaktır.”

ANKA Enstitüsü

Ülkemizin sınırlarında ve hemen ötesinde karşı karşıya kalınan güvenlik tehdidine, kısa süre önce yaşanan ağır kalkışma travmasına ve gizlense de kapıdaki muhtemel ekonomik kriz beklentilerine rağmen referandum süreci Türk milletine dayatılmıştır. Bunca olumsuzluğa karşı sistemin tüm erk ve olanakları öngörülen amaca hizmet edecek tarzda seferber edilmiş ve bu yolda gerekli düzenlemelerin yapılmasından ve her türlü faaliyetin organize edilmesinden kaçınılmamıştır.

Gelinen noktada referandum süreci ulusal ve uluslararası kamuoyunda öncesiyle ve sonrasıyla tartışılmaya devam edilmektedir. Referandum nedeniyle bölünen ve sağırlaşan toplum yapısı üzüntü ve kaygı vermektedir.

Ansal gerçekliğe odaklandığımızda ‘Evet’ tarafında, belki de tam olarak neye ‘Evet’ dediğini bilemeden yaşanan abartılı mutluluğun ama bir o kadar da belirsizlik ve endişenin, ‘Hayır’ tarafında ise kızgınlığın, kırgınlığın, hayal kırıklıklarının fakat inanılmaz bir enerji artışının ve umudun hâkim olduğunu görmekteyiz.

Referandum Süreci

AKP ve MHP birlikteliği ile Türk ulusunun önüne konulan 18 maddelik anayasa

değişiklik teklifi toplumun önemli bir kesimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkinin ardındaki temel endişeler şöyle sıralanabilir:

- TBMM’nin elindeki yetkilerin alınması,
- Cumhurbaşkanı’na verilecek yetkilerle gücün tek elde toplanacak olması,
- Erkler ayrılığı temel ilkesinin ortadan kaldırılması,
- Rejimin askıya kaldırılma olasılığının bulunması,
- Yerel yönetimlerde düzenleme yapılabilmesine yol açacak ve ülkenin tekil yapısını tehdit edebilecek yetkilerin bir kişiye verilecek olması,
- Cumhurbaşkanı yardımcılarının durumlarının muğlaklığı ve yetkilerinin aşırılığı.

Teklif bir yönetim değişikliğinden öte bir rejim farklılaşması olarak algılandı. Anayasa değişikliği teklifinde oylanan ve kabul edilen maddelerin, tekemmül etmiş bir düzeyde olmamasına rağmen, süratle gündeme alınması ve referandumla sonuçlanan sürecin başlatılması, bürokraside ve toplumda şüpheler doğurdu.

‘Tek adam’ söylemlerinin yoğunlaştığı bu dönemde toplumda var olan ayrışma ve kutuplaşma artırılarak insanlar birbirinden kuşku duyar hale getirildi. Bu, özellikle de “Hayır” oyu verecek olanların terörist ilan edilmesi vb. psikolojik operasyonlar ile yapıldı. Bazı siyasilerin bir günü diğer gününü tutmayan ve anayasa değişikliği ile ilgili olmayan açıklamaları ile hem toplumun zihni bulandırıldı hem de “Yeni Anayasa” referandumu alt düzeyde siyasi

münakaşalara indirgendi. Toplumda derin kırılmalar yaratıldı. Türkiye üzerinde negatif çalışmalar yapan dış odaklar için bulunmaz ve önemli hassasiyetler oluşturuldu. Ne yazık ki, zafer söylemleriyle kontrolsüzce yapılan ayrıştırma esaslı bu söylemlerin referandum sonrasında da sürdürüldüğü ve tartışmaların sokak ağzına dönüştürüldüğü izlenmektedir.

Öte yandan referandum öncesindeki kampanya koşullarında büyük bir eşitsizliğin olduğu da açıkça ortadadır. Devlet olanakları haksız ölçüde ve orantısız olarak kullanılmıştır. Tarafların medyada yer aldıkları süreler arasındaki büyük farkı akli selimle açıklamak mümkün değildir. Ancak geri kalmış ve baskıcı, sözde demokrasilerde görülebilecek bu manzara, demokrasimizin geldiği noktayı sorgulanır kılmıştır.

16 Nisan 2017; Güzel başlangıç

Tüm bu aşamalardan geçip referandum gününe gelindiğinde, günün ilk saatlerinde sakin başlayan oylama sürecine ilgi ve katılımın yüksek olduğu görüldü. İlk kez oy kullanma heyecanını yaşayan gençlerimizden, tekerlekli sandalyeyle sandığa koşanlara, bastonuyla okul merdivenlerini zar zor çıkabilen ak saçlılarımıza kadar, milletimizin bu asil duruşu gözlerimizi doldurdu. Çoğumuzun karşılaştığı bu manzaralardan milletimizin iradesini kimseye teslim etmeyeceği, ona sahip çıkacağı ve asla esir alınamayacağı okundu.

Yüksek Seçim Kurulu Vakası

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde sandık başında yaşanan silahlı çatışma başlangıç heyecanına kısmen gölge düşürdü. Bu

olay 'gölge düşürdü' sözcükleriyle yorumlanabilir. Ancak, izleyen saatlerde Yüksek Seçim Kurulu'nun yaptığı "Mühürsüz zarf-pusulaların da geçerli sayılacağı ve 'Tercih' yerine 'Evet' mührü ile kullanılan oyların da kabul edileceği..." açıklaması için 'gölge düştü' kelimelerini kullanmak pek hafif kaldı. Çünkü bu skandal açıklama inanılmaz, kasıtlı, tarihi ve bir o kadar da gerçektir.

Oysa Yüksek Seçim Kurulu oy kullanma işlemi başladıktan sonra yapılan itirazlar neticesinde 16.04.2017 saat 10.00'da toplanarak imzalı 559 sayılı şu resmi kararı almıştı; **"Oy pusulalarının sandık kurulu mührü ile mühürlenmesinin amacı, oylamada sahte oy pusulası kullanımını engellemek için olup, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik mührün sandık kurulu tarafından sehven oy pusulasının ön yüzüne basılmış olması veya arka yüzüne basılmış olmakla birlikte mürekkep fazlalığı nedeniyle ön yüzüne yansımış olması, oy pusulasının geçersiz sayılmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden bu nitelikte olan oy pusulalarının geçerli sayılmasına, karar verilmesi gerekmiştir."**[1] Oy pusulalarının neden mühürlenmesi gerektiği, bu kararda açık ve net ortaya konmuştu. Karardan yaklaşık iki saat sonra, bir AKP temsilcisinin başvurusu üzerine, oylama devam ederken, sadece bir duyuru yapılarak ve yazılı bir karar olmaksızın mevcut kurallar değiştirilmeye çalışıldı.

Yürürlükte olan Seçim Kanunu'nun 98. Maddesi'nde ise şu ifadeler vardı: "...Üzerinde ilçe seçim kurulu ve sandık kurulu mührü bulunmayan, tamamı yırtılmış olan, üzerinde ilçe seçim kurulu ve sandık kurulu mührü dışında

herhangi bir mühür, imza, yazı, parmak izi veya herhangi bir işaret bulunan zarflar geçersiz sayılır.”

Buna ilave olarak Yüksek Seçim Kurulunun 14/02/2017 tarihli, 97 sayılı kararı eki Anayasa Değişikliği Halkoylamasında Sandık Kurullarının Görev ve Yetkilerini Gösterir 135/1 sayılı Genelgenin “Geçerli olmayan oy pusulaları” başlıklı 43. maddesinin (h) bendinde; “Üzerine “Tercih” mührü dışında veya “Tercih” mührü yerine herhangi bir özel işaret, herhangi bir isim, imza kaşesi, mühür veya parmak izi basılmış olan birleşik oy pusulaları geçerli değildir.”[2] düzenlemesine de yer verilmişti. Üstelik sonuçlar açıklandıktan sonra YSK Başkanı Sadi GÜVEN’in de belirtmek zorunda kaldığı “YSK içerisindeki AKP’li yetkililerin talebiyle” yapılan bu ‘kanun niteliğindeki’ değişikliğin sebebi ne olabilirdi?

İlerleyen saatlerde çeşitli il ve ilçelerde meydana gelen ve önceki seçimlerde olduğu gibi şaibe yaratan elektrik kesintileri, yüzlerce sandıkta “Tercih” mührü yerine geçtiğimiz seçimden kalan “Evet” mührü ile oy kullanıldığının öğrenilmesi ve mühürsüz zarf-pusulaların olması, akşam yapılacak oy sayımının çok da sakin geçmeyeceğinin habercisiydi.

18.04.2017 saat 16.00’ya kadar YSK’nın kendi sitesinde yer alan kararlar bölümünde referandumda büyük tepki çeken “Mühürsüz oy pusulalarının geçerli kabul edilmesi” ile ilgili alınan resmi ve imzalı bir karar bulunmamasına rağmen aynı gün 16.55 itibarıyla 560 Sayılı bir karar metni açıklanmıştır. Bu karar metninin tarihi 16.04.2017 olarak belirtilmektedir. Oysa

‘559 Sayılı Karar’ alındığı gün (16.04.2017) YSK sitesine aynı sayfada (pdf) formatında konabilmiştir. [3]

Görülen odur ki gösterilen yoğun tepki sonrasında ve alınan bir karar var ise bunun ibraz edilmesi istenmesine rağmen önce bunun yazılı bir karar olmadığı ve duyuru şeklinde iletildiği ifade edilmiş, 18.04.2017 tarihinde saat 16:55’de iki gündür ibraz edilemeyen 560 Sayılı bir karar metni ortaya çıkarılarak YSK internet sitesinde paylaşılmaya başlanmıştır.

YSK, “Tercih yerine Evet mühürlerinin kullanılması ve İlçe Seçim Kurulu mühürlerinin oy pusulasının ön yüzüne de geçmesi” ile ilgili 559 numaralı kararı referandumun gerçekleştirildiği 16 Nisan 2017 tarihinde yayınlarken, **“Mühürsüz zarf ve oy pusulalarının geçerli sayılması” konulu 560 numaralı kararını yayınlamak için neden iki gün bekleme gereği duymuştur?**

Anadolu Ajansı Vakası

Doğu ve Batı’da sandıkların kapanmasından bir süre sonra yayına giren haber kanalları Anadolu Ajansı’ndan gelen bilgileri vatandaşa aktarmaya başlamıştı. Bilindiği üzere referandum öncesinde iktidara yakınlığı bilinen Anadolu Ajansı (AA) oylamanın duyurulacağı tek basın kuruluşu olarak açıklanmıştı. Bu durum dahi zihinlerdeki soru işaretlerini artırırken, AA’nın sandık sonuçlarını ülke genelinde %65 Evet-%35 Hayır gibi son derece adaletsiz ve gerçeği yansıtmayan bir oranla vermeye başlamasıyla “soru işaretleri” artık yerini güvensizliğe bırakmıştı. Bu orantısız oy dağılımı “Hayır” cephesinin daha en başından yenilgi psikolojisine girmesi için planlanmış bir kurguydu ancak

Hayırcılarda 15 yıldır edinilen tecrübe vardı. Çabaların işe yaramadığı ilerleyen dakikalarda görüldü. Saatler geçtikçe “Evet” oyları erirken “Hayır” oyları yükselmeye devam etti.

Anadolu Ajansı manipülasyonu bununla da kalmadı, YSK’nın ülke genelinde henüz %70 sandığın açıldığı bilgisini verdiği sırada AA’nın haber kanallarına ilettiği bilgi %96-%97 şeklindeydi, yani neredeyse tüm sandıklar açılmış, sonuç belli olmuştu. AA’ya göre yaklaşık %48 Hayır ve %52 civarı Evet oyu ile referandum bitmişti. Hâlbuki bu sırada birçok yetkili, Ankara ve İstanbul’da çuvallarla sayım merkezlerine getirilen oylardan söz ediyor, sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar henüz onların sayılmadığını söylüyordu.

Tüm bunların üzerine, YSK’nın sayım sırasında yaptığı karar değişikliğinin ‘Hayır’ oylarının lehine olan farkın daha da açılmasını önlemek için yapılan bir “acil durum değişikliği” olması kuvvetle muhtemel bir operasyondur. İşin ironik kısmı YSK referandum sürecinde **yurt dışında kullanılan mühürsüz oyları geçersiz saymıştı.**

Bu bilgilerin ışığı altında sorulalım: Mevcut şartlar altında güvenilir ve meşruiyeti sağlanmış bir seçim süreci ve sonucu mümkün müdür?

Psikolojik Harekât Başlıyor

Tüm bunlar yaşanırken açılan sandıkların sayılan sandık gibi ifade edildiğine, henüz sayılmayan ve sisteme dâhil edilmediği YSK verileriyle sabit olan oylara rağmen hakem yerine tribünden gelen düdükle maçın bitirmeye çalışıldığına şahit olduk. Bazı medya kurumları üzerinden çok yönlü ve nitelikli psikolojik şekillendirme

çalışmaları yapıldı. Tarafsız görünümlü yorumcuların profesyonel yönlendirmeleri görüldü. Hemen sonrasında ‘Evet’ cenahından açıklamalar geldi. Siyasi parti bazında AKP-MHP ortak psikolojik harekâtı başladı ve resmî sonuçlar açıklanmadan ilk olarak MHP Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ’nin yazılı “tebrik” açıklaması yayımlandı, ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın İstanbul’da, Başbakan Binali YILDIRIM’ın da Ankara’da konuşma yapacağı bilgisi geldi. “Evet” taraftarları henüz sonuç gelmeden meydanlara çıkmış kutlamalara başlamıştı.

Peki, bu neden yapıldı? Elbette ki amaç referandumun ve sayımın oldu-bittiye getirilmesi ve ‘Hayır’ cephesi üzerinde psikolojik baskı oluşturulmasıydı. Alışıldığı üzere görünürde başarılı da olundu. Ancak gözlerden kaçmaması gereken bir durum vardı: Henüz tartışmalı olan şaibeli %51 Evet – %49 Hayır sonucu, başarılı olarak nitelendirilemeyecek bir sonuçtu, hele ki MHP ile ortaklık yapan hükümet partisi için.

Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Siyasi Gerçeklik Ne Dedi?

Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik ve sosyo-kültürel yönden tartışmasız lokomotifleri olan İstanbul, Başkent Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Mersin, Diyarbakır, Van, Eskişehir, Edirne ve Denizli gibi başat illerde ‘Hayır’ oylarının önde olması ve Siirt’te yaşanan sürpriz sonuç seçimin ‘Evet’ kanadı açısından aslında kaybedildiğinin en açık göstergesiydi. Kanat kırılmıştı.

Burada dikkat edilmesi gereken birkaç husus var.

Öncelikle yukarıda bahsedilenler göz önünde bulundurulduğunda ve oylamadaki şüpheli durumlar neredeyse kesinleştiğinde en çok beklenen şey, muhalefetin sağlam duruşu ve bu olumsuzluklara karşı göstermesi gereken tepkiydi. Bazı muhalefet partisi liderlerinin ve parti yönetimlerinin Türkiye'nin geleceğini belirleyecek olan bu referandumdaki kabul edilemez şartlara, ilk etapta beklenen ve yeterli tepkiyi gösterememesi, 'Hayır' cephesinde son derece olumsuz bir hava ve 'Hayır' oyu veren vatandaşlarda büyük hayal kırıklığı yarattı. Bu olgu da kendileri açısından kayda değer bir başarısızlık olarak kayıtlara geçti.

Doğu ve Güneydoğu Ne Dedi?

Bahsedilmesi gereken en önemli konulardan biri ise Doğu ve Güneydoğu oylarıdır. Bu bölgelerde aşiretlere yönelik yönlendirmelerin de sayesinde AKP açısından genel olarak %15'lik bir artış görülse de Diyarbakır, Van, Batman, Siirt gibi şehirlerde AKP'nin etkinliğinin olmaması, Kürt kökenli Türk vatandaşlarının verdiği bir mesaj olarak algılanabilir. Söylenenler ve yaşananlar düşünüldüğünde görünen odur ki, **PKK sempatanları ile din odaklı söylemlere yatkın seçmen "Evet" demiş, ülkenin üniter yapısına bağlı ve sekülerliği savunan seçmen ise "Hayır"dan yana oy kullanmıştır.**

Tehlikeli Söylemler

Bu noktada yeni anayasa ile birlikte getirilen başkanlık sistemi ve eyalet tartışmalarına da değinmekte fayda vardır. Referandum kampanya süresince 'Hayır' oyu verecek olan vatandaşların terörist ilan edilmesi, bu kesimin "Kandil ve İmralı" ile bir tutulması ve bu iftiralar

ile milliyetçi oylar üzerine oynanması mayası tutmayan büyük bir psikolojik savaşı.

Peki, yeni anayasa değişikliğini kabul etmeyen vatandaşlar neden PKK ile bir tutuldu? Başkanlık ve malum danışmanlar tarafından da sıkça dile getirilen olası **eyalet sistemi, terör örgütü PKK'nın asıl istediği şey değil miydi?** Bunu, 16 Nisan 2017 tarihinde, Türkiye'de yeni anayasa henüz oylanırken terörist başı **Abdullah ÖCALAN'ın kardeşi olan Osman ÖCALAN** çok net bir şekilde açıkladı: **"Her şeyden önce 100 yıllık Türkiye sisteminin, Kemalist sistemin değişmeye ihtiyacı var. Yani artık Kemalist ideolojiye dayalı parlamenter sistem Türkiye'nin sorunlarına çözüm bulamıyor, en ağır sorun olan Kürt sorununa hiç mi hiç çözüm bulamıyor. Bu nedenle parlamenter sistemden başkanlık sistemine bir geçiş ihtiyacıdır. Bununla birlikte rejimin değişikliği gündemde. Kemalist sistemin yerine İslami bir sistemin gündeme girdiğini görebiliyoruz. Türk milliyetçileri sorunları çözen değil, sorunları büyüten bir konumdadır. En çok değişimin yanında olması gereken güç Kürtler olmalıdır. Çünkü Kemalist ideolojiye dayalı parlamenter sistem Kürt sorununun çözümüne olanak tanımadı."** ifadeleri kulaklarımızda. Terör Örgütü'nün asıl kavgasının kurucu irade ve onun getirisi olan parlamenter sistem olduğunun itiraf edildiği bu sözler açısından bakarsak, burada PKK ile çıkarları paralel olan 'Evet' cephesi mi yoksa 'Hayır' cephesi midir? Bunu da sorgulamak gerek.

Diğer taraftan yurttaşlık ve birey olma bilincinin yara almaya devam ettiği

üzülerek gözlenmektedir. Özellikle sosyal medyada ‘zafer’ sarhoşluğu’ ile yapılan bazı söylemler bireysel özgürlük, milli aidiyet ve ahlâk sınırlarını aşmakta ve geleceğe dönük tehdit unsurları içermektedir. Kutuplaşma derinleştirilmektedir. Ganimet kolaycılığının tezahürü olarak manevi ve mahrem alanlara yönelik tacizkâr ifadelerin sarf edilmesi karanlık zihinlerin arka planlarını göstermektedir. **Bu kişilere duyarsız kalırsa ve cezai işlem uygulanmazsa meczup fikirler saldırganlık dolu eylemlere dönüşebilir.** Buna engel olunmazsa bir süre sonra özgürlüğünü, iffetini ve namusunu korumak zorunda kalan bireylerin ve toplulukların da karşı tepkiler vermesi söz konusu olabilir.

Yurt Dışı Oyların Öne Çıkan Anlamı

Yurtdışı oyların durumuna baktığımızda ise oldukça ilginç sonuçlarla karşılaşılıyor. **Önemli ve nitelikli beyin göçünün yaşandığı ABD, İngiltere gibi ülkelerde ‘Hayır’ tercihinin çok önde olduğunu görüyoruz (ABD%83,80 Hayır, İngiltere %79,74 Hayır).** Son dönemde Almanya ve Hollanda ile yaşanan yapay krizin ise Avrupa’da ‘Evet’ oylarında artış sağladığı söylenebilir. Burada Avrupa ülkelerinde din temasıyla örgütlenen vatandaşların toplu otobüs seferleriyle oy kullanmaya götürülmesi, ancak muhalefetin sahip çıkması gereken vatandaşların kendi imkânlarını kullanmaya mahkûm bırakılması da kronikleşmiş bir durumdur. **İlginç bir tespit ise şudur: yaşam standartları yüksek Avrupa ülkelerinde yaşayan gurbetçiler ‘Evet’ oyu kullanırken (Almanya %63, Belçika %75, Hollanda %71, Fransa %65), tek adam rejiminin hangi sonuçlara yol açabileceğini bizzat**

yaşayarak gören Ortadoğu coğrafyasındaki vatandaşlar ise büyük oranda ‘Hayır’ oyu kullanmıştır (Irak %65, İran %55, Kuveyt %76, Katar %81, B.A.E. %86).

AGİT Raporu

Seçimler esnasında yaşanan usulsüz ve hukuka uygun olmayan uygulamalar, YSK’nın daha önceki uygulamalarıyla çelişen karar ve uygulamalara yönelik beyanları ve bu olumsuzlukların AGİT gözlemci heyeti tarafından da tespit edilmiş olması, seçimler üzerinde oluşan olumsuz kanaat ve tespitlerin bir yerde pekişmesine de dayanak teşkil etmiştir.

Referandumdan bir gün sonra açıklanan AGİT ön raporu, uluslararası kamuoyunda referandumun meşruiyeti açısından fazlasıyla önem arz eden bir metindir. Referandum sonuçları için AGİT raporunu bekleyen ABD ve AB, bu sürece daha mesafeli ve temkinli yaklaşmıştır. AGİT ön raporuna göre tarafsız bilgi sağlanamaması, demokratik sürecin sınırlı kalması, YSK’da siyasi partilerin temsilinin yeterli olmaması, her madde için ayrı oylama yapılmaması ve yasaların paket halinde yalnızca “evet-hayır” kararına sunulması, kampanya sürecindeki basın-yayın açısından yaşanan dengesizlik ve kampanya söylemleri uluslararası referandum kriterlerine uygun olmayan durumlar teşkil etmiştir. Ayrıca AGİT, 26 farklı ülkeden 60 üyenin gözlem heyetine katıldığını ancak gözlemin sınırlı olduğunu ve bazı gözlemcilerin sandıkların açıldığı sırada engellendiğini açıklamıştır. Bütün bu ifadeler elin tersiyle itilecek ve yok sayılacak ve hatta meydan okunacak sözler değildir. Aksine Türkiye’nin önüne konulacak çok önemli kozlar ve her görüşten dış odağın

üzerinde farklı “oldu bittiler” yaratabileceği argümanlardır. Beklentili ülkelerin klasik tebrik telefonları bir yana AĞİT Raporu tarihe not düşmüştür. Sonuçların pazarlık unsuru olarak kullanılacağı bellidir. Hatta bu pazarlıklar başlamıştır bile.

Bu arada hatırlatmadan devam etmeyelim: süreç boyunca uluslararası finans dünyasının genel anlamda ‘Evet’ çıkmasını desteklediği, NY Times ve Financial Times gibi basın organlarının bazı köşe yazılarında ‘Evet’ oylarını arttırmaya yönelik propaganda yapıldığı da gözlenmiştir.

Neler Olacak ?

İncelemenin başında belirtmiştik: ‘Evet’ tarafında aslında tam olarak neye evet dediğini bilmeden yaşanan abartılı mutluluklar ama bir o kadar da belirsizlik ve endişe var. ‘Hayır’ tarafında ise kızgınlık, kırgınlık, hayal kırıklıkları ve fakat inanılmaz bir enerji artışı ve umut görülüyor.

- Referandumun geçerliliği kesinlikle tartışmalıdır.
- 2019’a endekslili yeni yönetim modellemesi çok kolay olmayacaktır. Mevcut haliyle ve tartışmalı seçim sonuçlarıyla bile bu sistemin kurulması ve işlemesi çok zordur.
- ‘Hayır’ cephesi bir siyasi partinin altına sığmayacak kadar büyümüştür. Bu cephede inanılmaz bir potansiyel ve kararlılık vardır. Siyasi partiler maalesef bunun gerisindedir.
- ‘Evet’ cephesi önder/lider odaklı ve kırılmaya, dağılmaya aday bir görüntüye evrilmektedir.

- Ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalınması çok mümkün görülmektedir. İşsizlik son yedi yılın en büyük rakamlarına ulaşmıştır. Üretim ekonomisini tesis etmeden Arap yarımadasından taşıma suyla değirmenin dönmesi mümkün değildir.
- Avrupa oylarında öngörülen artış nedeniyle bazı ülkelerle yaşanan yapay gerilimler dış politikamızın saygınlığını ve dış dünyadaki Türkiye algısını önemli ölçüde sarsmıştır.
- Maalesef toplumsal kutuplaşma ve kırılmalar artabilir. Bu konu Türkiye için önemli bir hassasiyet oluşturmaya devam edecektir.
- Türkiye yakın bölge politikalarında yoğun baskılar altında kalabilir ve pazarlıklara açık olabilir. Bireysel zafiyetler milli hassasiyetler haline gelebilir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda:

- Bireylerden Sivil Toplum Örgütleri’ne kadar herkese ve her kesime önemli işler ve sorumluluklar düşmektedir. Ayrışmadan, ayrıştırmadan, siyasi görüşleri, yaşam biçimlerini değil ortak kaygıları ve umutları düşünerek çalışılmalıdır.
- Muhalefet cephesinin dinamizmi kendi seçmeninin gerisinde kalmaktadır. Siyaset sahnesinde değişim, dönüşüm ve yenilenme kaçınılmaz olmuştur. Yeni ve temiz yüzlerle oluşturulacak kadrolar Türkiye için olumlu ve yeni kapılar açabilir. Bu fırsat yakalanmıştır.

Koşullar ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti ilelebet kalacaktır.

Saygılarımızla
ANKA Enstitüsü

[1] <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folder/s/Kararlar/2017-559.pdf>

[2] <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/Kararlar/2017Pdf/2017-559.pdf>

[3] <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2017-560.pdf>